

Una obra de referència en parlar de neules

Montserrat Nadal,
coordinador de Pissarra

L'arribada del llibre "Cada cosa a son temps i per Nadal, neules" d'en Tomàs Martínez és, sense cap dubte, motiu d'alegria, de goig i de satisfacció per a la comunitat de Mallorca, de les Illes Balears i del conjunt de països que compartim una mateixa llengua i cultura, la catalana. L'obra d'en Tomàs referma el caràcter dels Països que compartim una cultura i una història comunes i ens projecta cap a un futur que volem construir des de la diversitat i el coneixement mutu de cada un dels territoris.

La primera cosa que em va cridar l'atenció del llibre va ser la seva extensió: prop de dues centes pàgines. I la pregunta que em vaig plantejar, des de la meua ignorància, va ser: com és possible que es puguin escriure tal quantitat de coses sobre les neules? Un objecte decoratiu que moltes vegades he observat des de la distància, sense fixar-m'hi massa; o he degustat com a postres de segona categoria sense donar-los importància.

El llibre d'en Tomàs posa les coses en el seu lloc i fa justícia al paper que les neules han jugat en molts aspectes de la cultura del nostre país: en l'àmbit religiós, en el culinari, en el món dels remeis i les cures, en el de l'artesanía, en el de la cultura popular, en el de la literatura culta, en el dels refranys, en el dels oficis... Un mosaic d'informació ben diversa que dibuixa amb detalls de gran investigador el rol de les neules, també conegudes com a "barquillos", al llarg de molts segles d'història.

Com a aprenent que som del món clàssic he prestat molta atenció a l'origen etimològic de la paraula "neula", del mot llatí nebula, això és boira, un element que la gent de Manacor coneixem prou bé. I com si d'una boira sana es tractàs, el llibre d'en Tomàs va caient i ocupa molts espais del món del saber i ens guia, al llarg de les seves pàgines, cap a una coneixença del ric bagatge que aquest element ha tengut i té a les nostres contrades.

Per altra banda, dins el glossari d'accepcions del terme neula hi trobam el significat de "cosa de cap valor en el seu gènere", o del seu derivat neulat que vol dir "esquifit". Idò us puc ben assegurar que aquest llibre té un valor immens i de continguts no en queda gens esquifit, tot el contrari. En aquest sentit, el nom no fa la cosa, hi discrep de totes totes.

Després d'haver-lo llegit, subscriu qualsevol iniciativa que vagi adreçada a reconèixer les neules com a patrimoni immaterial, perquè s'ho tenen ben guanyat. I gran part d'aquesta descoberta ha estat gràcies a la paciència, rigor, exhaustivitat i constància de l'autor del llibre que hi ha esmerçat tant de temps i esforços.

Vull compartir amb vosaltres algunes de les descobertes que la seva lectura ha suposat per a mi, com per exemple que les neules no eren només un objecte decoratiu a les esglésies durant el temps de Nadal, com havia pensat sempre. Tal com podem veure, la seva presència es donava també amb festes com Quaresma, Setmana Santa, Pasqua, Cinquagesma, l'Ascensió, celebracions en honor de la Mare de Déu; i en alguns indrets per mor de la celebració d'algun sant o advocació especial d'aquella contrada. Aquesta tradició d'engalanar les esglésies amb neules es

perdé a Catalunya a final del segle XIX i s'ha mantingut viva a Mallorca fins a dia d'avui.

M'havia imaginat sempre que les neules de paper eren de color blanc, tal com les record des que som infant; i sobretot les de farina. I això tampoc és així, ja que n'hi havia de diferents colors, fetes amb tints naturals, amb la lluminositat i ambient de festa que devien donar als llocs de culte i a altres indrets.

Interessant i molt curiosa també, ara que el sucre és un dels enemics que més cal vetllar, la referència a aquest element com a dispensador de salut, com podem llegir en

el capítol dedicat a la relació de les neules amb metges i apotecaris. Es recomana “prendre el piment o la clarea acompanyat de neules, que retenen durant més temps el vi a l'estómac”, després d'un àpat abundós.

L'obra d'en Tomàs m'ha fet tornar als temps de la infantesa, quan era un al·lot un tant polissó i feia d'escolanet al Convent dels dominics de Manacor. En parlar del “pa d'àngel”, he reviscut moments compartits amb els companys de sagristia que no tornaran mai més. La descripció que fa de la decoració i ambientació d'alguns llocs amb tota casta de detalls m'ha retornat a les vegades que, de nin, em quedava extasiat davant aquelles tires de neules, la llum intensa dels canelobres, el verd de les plantes a les reixes i a l'altar, i la innocència i tendresa del naixement.

En un aspecte més prosaic, l'autor ens explica també per quin motiu es va passar de les neules de farina a les de paper; possiblement per causes de tipus econòmic. En un temps de postguerra en que la gent ho passava magre, les ordres del governador Bestard, no permetien gaires alegries a allò que es podia fer amb la farina. Possiblement va ser un procés gradual, de les darreres dècades del segle XIX i culminà després de la Guerra Civil.

En Tomàs ens conta també al llibre el procés de “democratització” de les neules, de com varen passar de ser un costum gastronòmic dels monestirs, convents i de la població benestant al poble; i de quines eren les dates en què a cada lloc tenien per costum menjar-les.

En un entorn global com l'actual, les neules de farina tenien un seguit de distintius que permetien saber amb precisió quin era el seu lloc d'origen: ja fos un convent, un monestir, una església concreta, un palau reial, una altra casta de palau o una casa particular distingida. Hi ha un parell de capítols ben interessants i molt ben documentats, com la resta, en què ens parla dels aparells per fer les neules i de les persones que s'hi dedicaven, amb la paciència d'un orfebre i l'enginy d'un escultor. Una cosa eren els hostiers i una altra els neulers, amb motlles amb lletres o dibuixos.

Però no tot ha de ser erudició i recerca d'arxiu, hi ha d'haver un temps i un espai per la gatzara i la bulla. I és aquí on anam a raure quan l'autor ens parla d'una combinació màgica que es donava a molts indrets dels territoris de parla catalana: l'entesa perfecta i festosa entre les Matines, la Sibil·la i les neules, amb tot el trull i alulea que s'organitzava dins els temples. L'autor en diu un moment “extralítúrgic”; mossèn Alcover s'hi refereix com “lo gustós és quan sa Sibil·la taia es fil de ses neules que va de banda a banda de l'església”, amb tot el rebombori que s'organitzava.

Hem de fer una parada obligada en el paper de les neules com a calendari per indicar les setmanes i els dies que hi ha de Nadal a Quaresma, en una societat rural acostumada a comptar per dies, setmanes o llunes, amb calendaris a l'abast de molt poca gent. Aquí rau la seva funció pedagògica i de marcatge del pas del temps. Se solien penjar per la Immaculada fins a la data límit del 2 de febrer, dia en què també es retirava el betlem.

Si tenim present la dita “Cap nau sense neules”, també podem dir amb tota la contundència del món que, d'ençà de la publicació del llibre d'en Tomàs, cap altre Nadal es pot entendre sense aquesta obra de referència i tota la informació d'interès que conté. És una lectura que podem recuperar cada any per aquestes dates, com un ritual de preparació per a les festes que clouen l'any natural.

De les neules un tractat
ha teixit com un domàs,
molt de temps hi ha dedicat
el meu bon amic Tomàs.

Obra amb erudició
recobra el temps de Nadal,
de les neules fa menció:
patrimoni immaterial.

La Sibil·la en cantar
tornarà tallar el fil,
d'un poble que vol lluitar
i mai més serà servil. ■